

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ФАХОВОЇ МОВИ ДИПЛОМАТІЇ**Олена КАМІНСЬКА,**Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
Чернівці (Україна); o.kaminska@chnu.edu.ua**METHODS OF ANALYSIS OF THE PROFESSIONAL
LANGUAGE OF DIPLOMACY****Olena KAMINSKA,**Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi (Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-2614-3571; ResearcherID: B-9421-2017

Каминская Е. Методика анализа профессионального языка дипломатии. Цель исследования. В статье проанализированы современные методы исследования профессиональных языков, а также немецкого профессионального языка дипломатии, включая их терминологические системы. Анализ данной проблематики предопределил использование следующих **методов исследования**, среди которых определяющими являются: метод научного наблюдения, метод лингвистической абстракции и прагматический метод. **Научная новизна.** Впервые рассмотрен комплексный подход относительно анализа профессиональных языков, который включает в себя как синхроничные так и диахроничные методы. В статье представлена классификация методов исследования профессионального языка дипломатии.

Выводы. Методика исследования профессиональных языков включает в себя использование не только исключительно лингвистических методов, но и общих и общенаучных, в зависимости от области применения и степени обобщения.

Ключевые слова: профессиональный язык, термин, профессионализм, лингвистический метод, общенаучный метод.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Попри те, що переважна більшість фахових мов є доволі вивченим феноменом, немає чіткої класифікації та переліку методів, які використовуються для їх всебічного аналізу. Чітке окреслення основних методів дослідження пов'язане із максимально точним і якісним аналізом всіх фахових мов. Це дає можливість призвичаїти фахові мови до норм загальнолітературної мови й зробити їх використання максимально зручним і загальнодоступним для кіл, що не мають відношення до окремої галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Питання методики дослідження фахових мов як лінгвістичного феномену висвітлено у наукових розвідках Л. Бобчинець, Л. Запоточної, Т. Кияка, А. Міщенко, І. Торопцева. Дослідження цих науковців свідчать про те, що більшість методів, що використовуються для дослідження фахових мов є ідентичними із тими, якими користуються для аналізу явищ загальнолітературної мови. **Метою** написання даної статті є комплексний аналіз найефективніших методів дослідження сучасних фахових мов та їх використання у сучасному мовному просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бурхливий розвиток наукового знання і розширення можливостей нових технологій у сучасному світі привертають увагу вчених різних галузей до питань мови науки. Можна виокремити цілу низку актуальних проблем, пов'язаних із мовою науки. Основна складність полягає в тому, що розкрити поняття науки можна лише на перетині декількох сфер знання і діяльності: логіко-філософського, семіотичного, лінгвістичного і термінологічного.

Семіотичний компонент у мові науки є обов'язковим, оскільки об'єктивоване наукове знання, розглянуте

як семіотичне (знакове) дозволяє дослідити його у різних аспектах: семантичному, синтаксичному і прагматичному.

Виходячи з цього, мову науки в наш час розуміють у широкому і вузькому значенні. У широкому розумінні мову науки (позначимо її 1-А) прирівнюють до системи спеціальних наукових знань, тобто до самої науки, до її понятійного апарату. При цьому суттєвим є те, що у всіх цих уживаннях під мовою науки розуміють певні глибинні засади наукового тексту, які не зводяться до мови тексту поверхнево¹.

Вузьке розуміння терміна “мова науки” (позначимо її 1-Б): “Мова науки – система понять, знаків, символів, яка створюється і використовується тією чи іншою галузю наукового знання для отримання, обробки, зберігання і використання знань. Як спеціальна мова конкретних наук зазвичай використовується певний фрагмент звичайної мови, збагачений додатковими знаками і символами”².

Виходячи з наведеної дефініції, мова науки 1-А представлена у вигляді набору певних формальних знакових систем із правилами їх інтерпретації.

Таким чином, якщо аналіз мови науки 1-А вміщує опис структури наукового знання, то аналіз мови науки 1-Б полягає в описі типів термінів і речень, засобами яких це знання об'єктивується.

Оскільки врешті-решт будь-яке наукове знання втілюється у тексти і пізнається лише через тексти, то у широкій інтерпретації мову науки можна прирівнювати до мови наукових текстів (позначимо її як мову науки 2-А). Об'єктом аналізу мови науки в цьому розумінні є всі рівні писемної форми мови – лексика, морфологія, синтаксис з погляду їх функціонування у наукових текстах.

Друга, вузька інтерпретація поняття мови науки, пов'язана з розумінням її як особливої знакової системи,

¹ Nikitina S. E. Semanticheskiy analiz yazyka nauky [Semantic analysis of science language], Moscow, Nauka, 1987, 146 p. [in Russian].

² Nikiforov A. L. Filosofiya nauky. Istoria i metodologiya [History and methodology], Moscow, Dom intellektualnoy knigi, 1988, 280 p. [in Russian].

що складається зі спеціального словника і спеціального синтаксису, причому кожний елемент цієї системи відповідає елементу конкретного наукового знання.

Такі мови входять до наукового тексту, складаючи тим самим частину мови науки 2-А і роблячи його природно-штучним утворенням. До мови науки 2-Б належать формалізовані, штучні мови й мова будь-якої науки³, центральним об'єктом яких є термінологія.

Оскільки наукова думка реалізується відповідним мовленням, а взаємодія наук виявляє себе як взаємодія їх функціональних апаратів, то проблема наукового мовлення має бути поставлена як проблема термінологічна, пов'язана із формуванням сучасного термінознавства як метанауки, на базі якої можна з'ясувати цілу низку основоположних понять мови науки.

По-перше, необхідно виявити два розуміння мови науки, що конкурують у наш час:

1) суміжне для термінознавства поняття функціональної стилістики, що позначає найрозвинутішу сферу функціонування термінів і терміносистем;

2) спеціалізована форма національної мови, яка обслуговує не загальну, а приватні комунікаційні сфери: науку і техніку тощо⁴.

По-друге, уточнюються параметри мови науки у її горизонтальному зрізі: а) об'єктна мова вміщує необхідні лексико-семантичні засоби для фіксації знань про відповідну систему об'єктів: вона суворо зорієнтована на певну онтологічну систему і б) метамова зорієнтована не на фіксовану предметну галузь, а на мову-об'єкт: її основна функція полягає у побудові, описі й виявленні закономірностей об'єктної мови.

А також параметри мови науки у її вертикальному зрізі: мова науки постає як багатопланове ієрархічне утворення, верхній шар якого містить три великих блоки:

1) категоріально-понятійний апарат;

2) терміносистему;

3) засоби і правила формування понятійного апарату та інших (базових і не базових) термінів.

По-третє, продуктивною ідеєю для аналізу мови науки є ідея ототожнювання метамови із фаховою мовою⁵. Це ще раз підтверджує, що метамова є штучним утворенням.

Отже, основним призначенням мови науки та її особливостей є здатність фіксації, збереження та обробки великого обсягу точної, однозначної, доказової наукової інформації.

Мова – складне багатогранне явище, дослідження якого передбачає застосування різних методів і прийомів, вибір яких перебуває у прямій залежності від об'єкта і завдань дослідження. Методику дослідження ми визначаємо як сукупність конкретних методів і прийомів, спрямованих на отримання певного результату дослідження.

Але слід зазначити недостатню чіткість і розбіжності у поглядах щодо розуміння змісту самих методів, що ускладнює вивчення лінгвістичних об'єктів. Відсутніс-

тю єдності у розумінні методів пояснюємо нашу спробу класифікувати основні методи дослідження, перш ніж перейти до характеристики власної методики дослідження.

Кожен мовний об'єкт можна розглядати як у плані мови, тобто як у сфері функціонування, так і в плані мовлення, тобто в сфері фіксації. Це припущення покладено в основу запропонованої класифікації лінгвістичних методів дослідження, які можна поділити на дві групи, залежно від сфери розгляду об'єкта.

Тимчасовий аспект вивчення об'єкта здійснюється за допомогою синхронічних (для розгляду сучасного мовного зрізу) та діахронічних (для історичного вивчення мови) методів.

Лінгвістичні методи класифікують залежно від рівня дослідження. Ці групи об'єднують так звані "загальні методи", які використовуються на будь-якому рівні мовної системи (структурні методи, формальний метод, дескриптивний метод, функціональні методи, метод моделювання, кількісний і якісний аналіз).

Існує певна кількість методів "вузької спеціалізації", тобто тих, що працюють лише на певному рівні мовної системи. Наприклад, на морфологічному рівні – аналіз морфологічний, морфемний, словотворчий та інші; на синтаксичному рівні – синтаксичний аналіз, граматичний аналіз, метод синтаксичної сполучуваності тощо.

Виокремлюють також методи, які використовуються для аналізу лексичних одиниць. Можна виділити також психолінгвістичні методи (вільний асоціативний експеримент) та соціолінгвістичні методи (метод кореляції мовних і соціальних явищ).

Системність терміна, яка виявляється у вираженні ним наявних ознак поняття, а також у відображенні зв'язків між поняттями тої чи іншої галузі знання і визначенні місця кожного поняття в системі, впливає на зміст термінологічних методів. Таким чином, специфічний характер об'єкта дослідження визначає особливості системи термінологічних методів дослідження.

У центрі нашої уваги – термінологія (функціональна підсистема загальнолітературної мови), яка має свої особливості як в плані вираження, так і в плані змісту. Ця особливість пояснює широке використання для термінологічних досліджень не лише лінгвістичних, а й логічних, математичних та інших методів. Окрім цього, існують свої, суто термінологічні методи дослідження.

Детальніше зупинимося на методах, які використовують для аналізу лексико-семантичних явищ термінологічної системи. Структурно-граматичні та лексико-семантичні особливості ТС обумовлюють як необхідність використання певних методів її дослідження, так і специфіку їх використання.

Значного поширення у галузі дослідження лексичної семантики отримав дефініційний аналіз термінів, який є однією з основних процедур дослідження плану змісту термінологічної системи. Деякі науковці розуміють дефініційний аналіз як один зі способів опису тер-

³ Komarova Z. I. Latinizirovannyi semanticheskiy metazyazyk v russkom agronomicheskom podyazyke [Latinized Semantic Meta-Language in Russian Agronomic Sublanguage], Ekaterenburg: IMS, 2009, 334 p. [in Russian].

⁴ Baskakov A. N. Soziolinguisticheskiye problem terminologii na yazykah narodov SSSR [Sociolinguistic Issues of Terminology in Languages of the USSR Peoples], Moskva, Nauka, 1988, P. 612 [in Russian].

⁵ Gvishiani N. B. Yazyk naushnogo obshcheniya [Language of scientific communication (Methodological Issues)], Moskva, Vysshaya shkola, 1986, 280 p. [in Russian].

мінополя, а дефініцію – як елементарне поле терміна.

Можна вважати близьким, а інколи і таким, що цілком збігається, зміст компонентного аналізу і термінологічного дефініційного аналізу.

Метод компонентного аналізу дозволяє привести до одного виду словникові дефініції, при цьому використовуються лексичні трансформації. Загальні ключові слова словникових дефініцій утворюють інтегральний компонент значення, а самі дефініції є компонентним визначенням слів⁶.

Останнім часом широкого використання на рівні визначення значення термінів отримав метод ідентифікації. Цей метод полягає у зведенні значень слова-терміна до такої семантичної домінанти, яка виражається будь-яким простим словом даної мови. Прийомами методу ідентифікації є протиставлення, підставлення, заміна тощо.

Не меншого розповсюдження у термінології набув родо-видовий (ономасіологічний) метод аналізу семантики термінів, який дозволяє виокремити моделі складів значень термінів та запропонувати їх класифікацію.

Залежно від галузі застосування і ступеня узагальнення розрізняють загальні (філософські), які діють у всіх науках на всіх етапах пізнання, загальнонаукові, що використовуються в усіх науках, та дисциплінарні методи (в даному випадку – лінгвістичні), які використовують у певній науці. Як відомо, метод лінгвістичного дослідження є системою правил і прийомів вивчення мовних явищ та закономірностей. Методика, у свою чергу – це сукупність основних методів дослідження, які було застосовано, враховуючи специфіку об'єкта.

Запропонована нами класифікація методів дослідження, а також короткий аналіз деяких найбільш поширених у термінології методів дозволяють уточнити як зміст методів і галузь їх застосування, так і місце кожного з них у системі методів.

Методика аналізу німецької фахової мови дипломатії та її термінологічної системи визначається предметом дослідження і завданням, розв'язання яких необхідне для досягнення мети дослідження.

Дослідження німецької термінологічної системи на сучасному етапі уможливує аналіз взаємодії загальнолітературної мови та фахової мови дипломатії.

Для аналізу дипломатичної терміносистеми було застосовано низку методів і прийомів емпіричного дослідження. Метод наукового спостереження дозволив здійснити перехід від аналізу мовних явищ до результатів дослідження. Метод наукового експерименту уможливив вивчення об'єктів з якісного і кількісного поглядів. Описовий метод дав нам можливість через аналогію мовних процесів і контактів звернутися до історичних, культурних та соціальних факторів. Оскільки об'єктом нашої наукової розвідки є німецька фахова мова дипломатії у лексикографічних джерелах та дипломатичних документах, то у дослідженні було застосовано комплекс евристичних методів, що пов'язані із пошуком, збором та реєстрацією отриманих фактів. Ці методи є базовими для більшості мовознавчих досліджень.

Побудова лінгвістичної методики виокремлення власне термінологічних одиниць дипломатії, яка впливає з розгляду основних напрямів термінологічних досліджень, що були застосовані, є

однією з найбільш перспективних проблем вивчення дипломатичної термінології. Метод лінгвістичного дослідження є сукупністю правил і прийомів дослідження мовних явищ та закономірностей.

Огляд наукових розвідок дав змогу сформулювати власне розуміння поняття “фахова мова дипломатії” і представити його як феномен суспільно-політичного життя. Дослідження поняття “нормалізації” було також здійснено на базі дефініційного аналізу. Внаслідок дослідження німецької фахової мови дипломатії та її терміносистеми слід зауважити, що зміст дипломатичної термінології може розкриватися не лише в комплексі вивчення її ознак, вимог та функцій, а й у процесі реалізації у фаховій мові.

Для аналізу термінології німецької фахової мови дипломатії було застосовано системний метод, що забезпечив підхід до неї як до системи, визначив її ієрархічну структуру, що базується на родо-видовій ієрархії. Термінологічні одиниці розглядаємо як елемент терміносистеми, який може функціонувати лише в її межах, і системність є однією з найважливіших умов існування терміна. Системність терміна полягає у відображенні взаємозв'язку понять, що виникають у процесі розвитку науки. Для аналізу фахової мови дипломатії було застосовано метод прагматичної інтерпретації текстів з метою визначення їх характерних лінгвопрагматичних ознак, що, у свою чергу, дозволило встановити межі фахової мови дипломатії і диференціювати фахову мову дипломатії, мову політики і міжнародного права. Описовий метод, застосований на цьому етапі, уможливив констатацію функціонування політичних термінів та термінів міжнародного права. Метод суцільної вибірки дозволив розмежовувати дипломатичну термінологію і суспільно-політичну та юридичну термінологію. Дипломатична термінологічна система виявилася складним утворенням, що містить вузькогалузеві, терміни суміжних наук, а також загальнонавчівану лексику.

Виокремлення німецької фахової мови дипломатії як особливого виду фахових мов вимагало впорядкування та класифікації її складників. Для аналізу фахових текстів було використано наступні методи: метод аналізу тексту, що дав змогу вивчити структурну організацію дипломатичних текстів; за допомогою методу вибіркового спостереження проаналізовано дипломатичні документи; дескриптивний метод уможливив порівняння різних типів документів. Для дослідження дипломатичних документів застосовано контент-аналіз, методологічною основою якого виступає статистичний принцип розподілу ознак.

Метод соціолінгвістичного аналізу сприяв виявленню впливу мети тексту на його адресатів та вибір документа. Метод лінгвістичної абстракції сприяв визначенню композиційної структури текстів та встановленню їх приналежності до певного виду документа. Для класифікації текстів за їх типами було застосовано прагмалінгвістичний метод. Таксономічний поділ дипломатичних текстів за їх тематикою став можливим завдяки аналізу композиційно-тематичної та смислової структури текстів німецької фахової мови дипломатії, що передбачало використання аналітико-описового методу та методу лінгвістичної абстракції.

Висновки та перспективи подальших дослі-

⁶ Kuznetsov A. M. *Strukturno-semantitsheskije parametry v leksike* [Structural and semantic parameters in vocabulary], Moscow, Nauka, 1980, 160 p. [in Russian].

джені. Вибір методів аналізу перебуває у прямій залежності від специфіки і завдань дослідження, причому з метою глибокого і всебічного опису мовних явищ необхідним є застосування різних методів і способів аналізу одночасно. Для розв'язання поставлених завдань було застосовано численні загальнонаукові та суто лінгвістичні методи. Найефективнішими виявилися наступні методи: аналітико-описовий метод, системний аналіз, етимологічний аналіз, аналіз категорій та комплекс методів кількісного, семантичного та словотвірного аналізу. Найефективнішими методами для аналізу дипломатичних текстів, на нашу думку, виявилися: метод аналізу тексту, метод вибіркового спостереження, дескриптивний метод та контент-аналіз. Засобами словотвірного, структурно-семантичного та компонентного аналізу було комплексно досліджено склад ТС дипломатії. З метою дослідження структурно-семантичних та лексичних особливостей було застосовано метод суцільної вибірки, словотвірний, компонентний, та кількісний аналіз. У нашому подальшому дослідженні плануємо окреслити основні методи для визначення ступеня лексичної спорідненості української, німецької та англійської мов.

Kaminska O. Methods of Analysis of the Professional Language of Diplomacy. Study objectives. Our focus is on terminology (the functional subsystem of the general literary language), which has its own peculiarities both in terms of expression and content. This feature explains the widespread use not only linguistic, but also logical, mathematical and other methods for research terminology. In addition, there are own, purely terminological research methods. The structure of linguistic methods for isolating the proper terminological units of diplomacy, follows from a review of the main areas of terminology research that have been applied, is one of the most promising issues in the study of diplomatic terminology.

The method of analysis of the German professional language of diplomacy and its terminological system is determined by the subject of the study and the task, the solution of which is necessary to achieve the study objectives.

Despite the fact that the overwhelming majority of professional languages is a well-studied phenomenon, there is no clear

classification and a tier of methods used for their comprehensive analysis. A clear determining of the main methods of research is associated with the most accurate and qualitative analysis of all professional languages. It makes possible to adapt professional languages to literary norms of general language and to make them most user-friendly and accessible to the circles which are not related to some definite field.

The article analyzes modern methods of researching specialized languages, in particular the German professional language of diplomacy, as well as their terminological systems. The analysis of this issue led to the use of the following **research methods**, among which are the key factors: the method of scientific observation, the method of linguistic abstraction and the pragmatic method. **Scientific novelty.** For the first time, an integrated approach to the analysis of professional languages is considered, and it includes both synchronous and diachronic methods. The article presents the classification of methods for researching the professional language of diplomacy. **Conclusions** The method of studying specialized languages includes the use of not only linguistic methods, but also a general one and general scientific depending on the field of application and the degree of generalization.

Key words: professional speech, term, professionalism, linguistic method, general scientific method.

Олена Камінська – асистент кафедри сучасних іноземних мов та перекладу факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. У науковому доробку автора – 19 надрукованих праць, 1 термінологічний словник у співавторстві. Коло наукових інтересів: термінологія, лексикографія, перекладознавство.

Olena Kaminska – Associate Professor of the Department of Modern Foreign Languages and Translation Studies of the Faculty of History, Political Science and International Studies of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. In the scientific heritage of the author – 19 published works, 1 co-authored terminological dictionary. Research interests: Terminology, Lexicology, Translation Studies.

Received: 25.02.2019

Advance Access Published: March, 2019

© O. Kaminska, 2019